YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№3
MAXSUS SON

BAKALAVR TALABALARINING MAQOLALARI TO'PLAMI

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2026

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr.
2026-yil, aprel-may.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat Gʻafforovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Koʻnak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoʻja oʻgʻli, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, Oʻz.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshligʻi oʻrinbosari
Ochilov Farkhod, Oʻzbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshligʻi
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, texnika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), katta oʻqituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon oʻgʻli, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor oʻgʻli, TDIU katta oʻqituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali
O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

BUXGALTERIYA VA EKOLOGIK HISOBOT (ESG HISOBOTLARI)........21
Abdukarimov Qamariddin Isroiljon o‘g‘li, Abdurashidov Faxriddin Fazliddin o‘g‘li, Beknazarov Zafarjon Ergachevich

YASHIL INVESTITSIYALARNI RIVOJLANTIRISH – BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNING ASOSIY YO‘NALISHI........26
Yarboyeva Farida Ulug‘bek qizi, Yoqubova Zilola To‘ra qizi

RAQAMLI SOLIQ NAZORATINING BUXGALTERIYA TIZIMIGA TA’SIRI........30
Abdulaxatov Mirkomil O‘rol o‘g‘li, Rustamov Davron Rustamovich

ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА........34
Насиров Дилшод Фархадович, Халманова Шахзода, Кенесбаева Азиза

O‘ZBEKISTON TURIZM TIZIMIDA QO‘SHILGAN QIYMAT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI........39
Normurodov X.E., Abdurazakova Farangis Dilshod qizi

СОВРЕМЕННЫЕ ШКОЛЫ НАУКИ УПРАВЛЕНИЯ И ИХ ОСНОВНЫЕ ИДЕИ........44
Латипов Ашур Али Рустам ўғли, Джамолова Хилола Исматиллаевна

O‘ZBEKISTONDA BUXGALTERIYA HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA MOSLASHTIRISH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI........50
Qosimova Fazilat Sherzod qizi, Shermuxamedov Bexzodjon Usmonovich

MARKAZIY BANK RAQAMLI VALYUTALARI VA GLOBAL PUL TIZIMINING TRANSFORMATSIYASI........57
Jumanova Shaxlo Boxodir qizi, Shovkatov Nodirjon Ne’matjon o‘g‘li

RAQOBAT VA MONOPOLIYA SHAROITIDA BOZOR SAMARADORLIGI HAMDA IQTISODIY RIVOJLANISH OMILLARI........62
Yo‘ldashaliyev Muxammadaziz Xabibulla o‘g‘li, Yoqubova Zilola Tura qizi

ИНВЕСТИЦИИ В ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ........68
Насиров Дилшод Фархадович, Тохирова Азиза Олимжоновна, Исокулова Хуснора алохиддиновна

FRANCHAYZING FAOLIYATIDA RAQAMLI MARKETING VA BIG DATA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI........74
Xodjayev Anvar Rasulovich, Nasimov Dilshodbek Hotam o‘g‘li

AGROINDUSTRIAL BIOMASSANING IKKILAMCHI UTILIZATSIYASI – YOPIQ SIKL IQTISODIY MODELINING INFRATUZILMAVIY TAYANCHI: IQTISODIY-EKOLOGIK MEZONLAR VA MILLIY AMALIYOT........80
Kadirova Maraljon Matyakubovna, Eshbekov Murodjon Uktamovich

ZAMONAVIY TO‘LOV TIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA ULARNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIKKA TA’SIRI........87
Alimov Umid Xamid o‘g‘li, Rustamov Maqsud Suvonqulovich

RAQOBATLASHMAGAN BOZOR SHAROITIDA NARX BELGILASH TAMOYILLARI........92
G‘aniyev Fayzbek Abduxamid o‘g‘li, Jumanazarov Og‘abek Ahmadjon o‘g‘li, Shukurov Tohirjon Izzatullo o‘g‘li

DEVELOPMENT OF LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE........104
Akhrorova Munavvar Farkhod kizi, Abdalimov Orzubek Tuychibek o‘g‘li, Samiyev Damir Ahmad o‘g‘li, Rakhmonov Umrzoq Otaboy o‘g‘li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA BANK KREDITLARINING AHAMIYATI 112
Ubaydulloyeva Rayhona Fahriddin qizi, F.U.Umarov

O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARDAN FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASINI QO'LLASH IMKONIYATLARI 119
Raxmonova Sabina Navro'z qizi, Nazar Nazarov G'ulomovich

TARMOQ TUZILMASINI SHAKLLANTIRISHDA XIZMATLAR SOHASINING AHAMIYATI 124
Samadova Solik qizi, Normurodov Husan

TIJORAT BANKLARINING RAQAMLI XIZMATLARIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING QO'LLANILISHI VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 130
Tillayev Xurshidjon Sulaymon o'g'li, Karimov Umrbek Javlonbek o'g'li

ISLOM MOLIYASINI O'ZBEKISTONDA RIVOJLANISHI 137
Qobilova Nodira Qayumjon qizi, Normurodov X.E.

XALQARO VA MILLIY BUXGALTERIYADA NOMODDIY AKTIVLARNI HISOBGA OLISH, BAHOLASHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 141
Axmetova Nasiba Axmetovna, Mavlanov Normo'min Normamatovich

URBANIZATSIYA SHAROITIDA TRANSPORT MARKETINGINING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 147
Iskandarov Qudrat Shuxratovich, Ataniyazova Zarina Niyetbay qizi

IQTISODIY ATAMALARNING O'ZBEK TILIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI 154
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Salamova Oliya

O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOTNING HAJMI, OMILLARI VA UNI KAMAYTIRISH YO'LLARI 158
Tohirova Gulnoza Zokirovna, Tillayev Xurshidjon Sulaymon o'g'li

RAQAMLI BANK TIZIMLARI VA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR (FINTECH)NING AN'ANAVIY BANKLARGA TA'SIRI 164
Shermuxamedov Bexzodjon Usmonovich, Qosimova Fazilat Sherzod qizi, Abdumalikova Busalima Abduvali qizi

SUN'IY INTELLEKTNING AXBOROT BOZORIGA TA'SIRI: MAHSULOT VA MEHNAT BOZORIDAGI O'ZGARISHLAR 170
Mo'ydinjonova Durdonaxon Ilhomjon qizi, Ismanov Ibrohim Nabiyevich

ICHKI AUDIT TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO STANDARTLAR VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA 175
Axmedov Xasan Ruzibayevich, Ruzibayeva Karima Shavkat qizi, Abdumalikova Busalima Abduvali qizi

SARATON KASALLIGIDA PSIXOLOGIK REABILITATSIYA: "5 OLAM" MODELINI KENGAYTIRISH VA AMALIY QO'LLASH 182
Salayeva Laylo Shavkatovna, Toshtemirov Doston Tohirjon o'g'li

THE CHALLENGES OF MANAGING CROSS-FUNCTIONAL TEAMS IN PHARMACEUTICAL PROJECTS 187
Murodova Feruzakhon Talatovna

GREEN ECONOMY AND GREEN INVESTMENT: SUSTAINABLE AS A MAIN FACTOR OF ECONOMIC GROWTH 194
Tursinov A.J., Jalgasbaeva J.A., Axmetova U.M.

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA STRATEGIK MENEJMENTNING AHAMIYATI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 199
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich, Dilmurodov Komiljon Ahmad o'g'li

O'ZBEK TILINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARI 204
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Baxronov Timur Rustamovich

ZAMONAVIY TASHKILOTLARDA STRATEGIK BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI 208
Makhmudov Sunnatjon Abdujabbor o‘g‘li, Ashurova Jasmina Jo‘ra qizi

O‘ZBEKISTONDA ATROF-MUHIT IQTISODIYOTI VA BARQAROR RIVOJLANISH MASALALARI 213
Boltayeva Sh.B., Hayitova Charos, Latipova Jasmina

O‘ZBEKISTONDA BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 216
Izzatillayeva Munisabonu Ikromjon qizi, Yangiboyev Sirojddin Juramurodivich

O‘ZBEKISTON EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISHDA DIVERSIFIKATSIYANING ROLI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR 220
Ashurova Nilufar Yuldosh qizi, Xurshidjon Tillayev Sulaymon o‘g‘li

O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH 225
Iskenderov Axmet Maksetbaevich, Irisaliyeva Kamola Otabekovna

MUQIMIY IJODIDA SAYOHAT MOTIVLARI VA ULARNING ADABIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI 228
Erkaboyeva Jasmina Safarali qizi, Muxitdinova Muxlisa Sadriddinovna

HISTORICAL STAGES OF DEVELOPMENT OF THE UZBEK LANGUAGE 233
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Komilov Sarvar Firdavs ugli

O‘ZBEK TILINING RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DAVRIDAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 237
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna, Faruxov Shoxrux Tolibovich

УЧЁТ ТРУДА И ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ 242
Махмуджанов Мухаммадали Максуджан угли, Абдурашидова Марина Сагатовна

O‘ZBEKISTONNING GLOBAL IQTISODIYOTDAGI ROLI 246
Xudoynazarov Murod Maxmudjanovich, Ramanberdiyev Umidbek Jamoladdin o‘g‘li

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА: АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА ПРИМЕРЕ НИУ ВШЭ 249
Бозорова Фарангиз Шерзод кизи, Мусаев Озоджон

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MILLIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI 255
Sharipboyev Husanboy Marks o‘g‘li, Abduraxmonova Aqida Fayzulla qizi

NAVOIY ERKIN IQTISODIY ZONASINING NAVOIY VILOYATI IQTISODIYOTIDA TUTGAN O‘RNI 260
Raxmonov Ilg‘or G‘aybullayevich, Zuvaydullayeva Shahzoda Sayfiddin qizi

KORXONALARDA KASSADAGI PUL MABLAG‘LARI HISOBINING HOZIRGI HOLATI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI 265
Isroilov Zuhriddin, Toshimov Azizbek

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMAT KO‘RSATISH SOHASINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IJTIMOIY-IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA’SIRI 269
Karimova Latofat Sadullayevna, Jabborov Abdulla Akbar o‘g‘li

O‘ZBEKISTON FUQAROLARINING MEHNAT MIGRATSIYASIDA HUQUQIY HIMOYASINI TA’MINLASH 276
Shamsiddinov Yahyobek Anvar o‘g‘li, Musayev Ozodjon

IQLIM O‘ZGARISHINING IQTISODIYOTGA TA’SIRI: QISHLOQ XO‘JALIGI VA SANOATDAGI XAVF VA YO‘QOTISHLAR 282
Sohibov Azizbek Dilshod o‘g‘li, Karimova Komila Daniyarovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

DIGITAL ECONOMY AND INNOVATIVE DEVELOPMENT STRATEGIES 287
Samadqulov Muhammadjon Islom ugli, Ismoilov Sulaymon Ahmadjon ugli

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТОРСКОГО АНАЛИЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ИМ АУДИТОРСКОЙ ОЦЕНКИ 290
Мирзаева Сабина Хушнудовна, Хайдарова Дилдора Жахонгир кизи

O'ZBEKISTONDA INFLYATSIYA JARAYONLARI VA ULARNING AHOLINING REAL DAROMADLARIGA TA'SIRI 294
Abdullayeva Zulfiya Izzatovna, Ashurova Jasmina Jo'ra qizi

TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTLAR VA DAVLAT STANDARTLARI ASOSIDA LIKVIDLIK RISKLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARI 298
Quvondiqov Rozimurod, Toshimov Azizbek

ECONOMIC EFFICIENCY OF FINANCING INFRASTRUCTURE PROJECTS THROUGH PUBLIC–PRIVATE PARTNERSHIPS 305
Djurayev Olimjon Narkulovich, Ermuminov Elbek Erkin ugli

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ТАБАЧНОЙ ПРОДУКЦИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ДОХОДЫ 312
Акбарова Лайло Упашевна, Атамуратов Атабек Айбекович

THE ROLE OF THE STATE BUDGET IN FINANCING THE EDUCATION SYSTEM 319
Sarsenbaev Bakhitjan Abdulgazievich, Jenisbaeva Khurziya Yerkinbay kizi, Khayirbaeva Balzira Parakhat kizi

DAVLAT BUDJETI PROGNOZINI SHAKLLANTIRISHDA YASHIL IQTISODIYOT VA GENDER TENGLIGI KO'RSATKICHLARINING AHAMIYATI 324
Ismoilova Mohiraxon Iqbol qizi, Sharapova Mashxura Azadovna

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALAR (TMZ) HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 330
Ovlayev Suhrob Temur o'g'li, Botirjonova Bonu Baxtiyor qizi

KORXONALARDA XALQARO STANDARTLARGA MUVOFIQ KASSADAGI PUL MABLAG'LARI VA PUL EKVIVALENTLARI BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITI 336
Toshimov Azizbek, Temirova Rushana

ОСОБЕННОСТИ УЧЁТА ЭКСПОРТНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ХЛОПКОВОЙ ПРЯЖИ НА УСЛОВИЯХ ОТСРОЧКИ ПЛАТЕЖА 340
Туйчиев Шахбозбек Нодирбек угли, Абдурашидова Марина Сагатовна

TURIZM VA REKREATSIYA UCHUN BIOKLIMATIK SHAROITLARNI BAHOLASH 344
Usmanova Zumrad Islamovna, Suvonov Farrux

ONLAYN BOZORLARDA RAQOBAT STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH 347
Nortojiyeva Sevinch Raximjonovna, Xashimov Abdukomil Risbekovich

XOMASHYO, MATERIALLAR HISOBI VA AUDITINING MILLIY HAMDA XALQARO JIHATLARI 353
Qo'ziyeva Maftuna Otabek qizi, Samandarov Ulug'bek Samandarovich

"SAM INNOPRODUCT" MAS'ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATINING TASHKILIY-IQTISODIY TAVSIFI 358
G'afforov Shaxzod Uktam o'g'li, Xudaynazarova Dilnoza G'afurovna

"SAM INNOPRODUCT" MAS'ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATIDA XARAJATLAR HISOBINI YAXSHILASH 364
Nazarova Durdona Rahimjonova, Xudaynazarova Dilnoza G'afurovna

“SAM INNOPRODUCT” MAS’ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATIDA XARAJATLAR HISOBINI YAXSHILASH

Nazarova Durdona Rahimjonova
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
“Buxgalteriya hisobi va menejment” fakulteti BH-S-521-guruh talabasi
E-mail: nazarovad@gmail.com

Ilmiy rahbar:
Xudaynazarova Dilnoza G‘afurovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Buxgalteriya hisobi” kafedrasi katta o‘qituvchisi
ORCID: 0009-0001-1083-2762
E-mail: dilnozaxudaynazarova17@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Sam Innoproduct” mas’uliyati cheklangan jamiyatida xarajatlar hisobini takomillashtirish masalalari ilmiy-amaliy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida korxonada mahsulot tannarxi, davr xarajatlari, logistika xarajatlari hamda elektron savdo bilan bog‘liq xarajatlarning tarkibi va dinamikasi, shuningdek, xarajatlarni boshqarish, ichki nazorat tizimini kuchaytirish, xarajatlar monitoringini tashkil etish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning korxona iqtisodiy samaradorligiga ta’siri yoritilgan.

Kalit so‘zlar: xarajatlar hisobi, mahsulot tannarxi, davr xarajatlari, boshqaruv hisobi, ichki nazorat, xarajatlar monitoringi, logistika xarajatlari, elektron savdo, iqtisodiy samaradorlik, moliyaviy natija, rentabellik, 1C dasturi.

Abstract: This article scientifically and practically examines the issues of improving cost accounting in “Sam Innoproduct” Limited Liability Company. During the research, the structure and dynamics of product cost, period expenses, logistics costs, and expenses related to e-commerce activities were analyzed. In addition, the study highlights cost management, strengthening the internal control system, organizing cost monitoring, and the impact of using modern information technologies on the economic efficiency of the enterprise.

Key words: cost accounting, product cost, period expenses, management accounting, internal control, cost monitoring, logistics costs, e-commerce, economic efficiency, financial results, profitability, 1C software.

Аннотация: В данной статье с научно-практической точки зрения исследованы вопросы совершенствования учета затрат в обществе с ограниченной ответственностью «Sam Innoproduct». В ходе исследования были проанализированы структура и динамика себестоимости продукции, расходов периода, логистических затрат, а также расходов, связанных с электронной торговлей. Кроме того, освещены вопросы управления затратами, усиления системы внутреннего контроля, организации мониторинга затрат и влияния использования современных информационных технологий на экономическую эффективность предприятия.

Ключевые слова: учет затрат, себестоимость продукции, расходы периода, управленческий учет, внутренний контроль, мониторинг затрат, логистические расходы, электронная торговля, экономическая эффективность, финансовый результат, рентабельность, программа 1С.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi ko‘p jihatdan xarajatlarni oqilona boshqarish hamda ularning hisobini to‘g‘ri tashkil etish darajasiga bog‘liq hisoblanadi. Ayniqsa, savdo korxonalarida xarajatlar hajmining ortib borishi mahsulot tannarxiga, foyda miqdoriga va korxonaning umumiy moliyaviy holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli xarajatlar hisobini takomillashtirish masalasi korxona boshqaruvining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Iqtisodchi olimlarning ta'kidlashicha, xarajatlar hisobi nafaqat moliyaviy natijalarni shakllantirish vositasi, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun muhim axborot bazasi ham hisoblanadi. Xususan, A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev va S.A. Jumanazarovlarning fikriga ko'ra, xarajatlar hisobining asosiy vazifasi korxona resurslaridan foydalanish samaradorligini aniqlash, mahsulot tannarxini nazorat qilish hamda xarajatlarni maqbullashtirishdan iboratdir. Shu jihatdan, xarajatlar hisobini takomillashtirish korxona iqtisodiy samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarda xarajatlar hisobini samarali tashkil etish va uni takomillashtirish masalasi iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, savdo korxonalarida xarajatlar tarkibining murakkablashuvi, logistika va elektron savdo xarajatlarining ortib borishi xarajatlar hisobi tizimini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etishni talab etmoqda. Ilmiy adabiyotlarda xarajatlar hisobi nafaqat moliyaviy natijalarni shakllantirish vositasi, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun muhim axborot manbai sifatida baholanadi.

Karimov A.A., Kurbanbayev J.E. va Jumanazarov S.A. tomonidan yaratilgan "Buxgalteriya hisobi" darsligida xarajatlar hisobi, mahsulot tannarxini shakllantirish hamda moliyaviy natijalarni aniqlashning nazariy asoslari keng yoritilgan. Mualliflarning ta'kidlashicha, xarajatlar hisobining asosiy vazifasi korxona resurslaridan samarali foydalanishni nazorat qilish, mahsulot tannarxini to'g'ri shakllantirish va boshqaruv qarorlarini ishonchli axborot bilan ta'minlashdan iboratdir.

B.A. Xasanov va A.A. Xashimov o'z ilmiy ishlarida boshqaruv hisobining korxona xarajatlarini nazorat qilishdagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratgan. Mualliflarning fikriga ko'ra, xarajatlarni javobgarlik markazlari bo'yicha guruhlash, ularni muntazam monitoring qilish hamda rejalashtirilgan va haqiqiy xarajatlarni taqqoslab borish korxona iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ichki nazorat tizimini kuchaytirish orqali ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish imkoniyati yaratiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, guruhlash, umumlashtirish hamda statistik usullardan foydalanildi. Korxonadagi xarajatlar dinamikasi, mahsulot tannarxi va davr xarajatlari o'zaro bog'liq holda o'rganildi. Shuningdek, xarajatlarni boshqarish tizimi, ichki nazorat mexanizmlari va xarajatlar monitoringining amaliy jihatlari ilmiy asosda tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Sam Innoproduct" mas'uliyati cheklangan jamiyatida xarajatlar hisobi amaldagi me'yoriy hujjatlar va milliy buxgalteriya hisobi standartlari asosida tashkil etilgan. Korxona faoliyatining asosiy qismi Elma brendi ostidagi quruq va nam salfetkalar savdosi bilan bog'liq bo'lib, realizatsiya hajmining oshib borishi xarajatlar tarkibining ham kengayishiga olib kelmoqda. Bu esa xarajatlarni boshqarish tizimini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Korxonada olib borilgan tahlillar natijasida 2024–2025-yillar davomida mahsulot tannarxi va davr xarajatlari sezilarli darajada oshganligi aniqlandi. Jumladan, 9100-schyot bo'yicha sotilgan mahsulot tannarxi 2024-yilda 7 626 720 959,55 so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 10 815 913 572,92 so'mga yetgan. Natijada mahsulot tannarxi 41,8 foizga oshgan. Shuningdek, 9400-schyot bo'yicha davr xarajatlari 323 835 298,98 so'mdan 430 562 683,75 so'mga oshgan. Mazkur holat korxonada xarajatlar monitoringini kuchaytirish va xarajatlarni samarali boshqarish zarurligini ko'rsatadi.

B.A. Xasanov va A.A. Xashimovlarning ta'kidlashicha, boshqaruv hisobining asosiy vazifalaridan biri xarajatlarni nazorat qilish hamda xarajatlar asosida tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilishdan iboratdir. Mualliflarning fikriga ko'ra, xarajatlar to'g'risidagi aniq va ishonchli axborot korxona faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli zamonaviy korxonalarda xarajatlarni markazlashtirilgan tarzda nazorat qilish va ularni tahliliy jihatdan baholab borish muhim ahamiyat kasb etadi.

"Sam Innoproduct" MChJda xarajatlar hisobi asosan 1C dasturi orqali yuritiladi. Bundan tashqari, Didox, MySoliq, My3Soliq, MyMehnat va ED2Custom tizimlaridan foydalanilishi korxonada elektron hujjatlar aylanishini samarali tashkil etishga xizmat qilmoqda. Elektron tizimlardan foydalanish hisob-kitoblarning tezkorligini oshirish, hujjatlar aylanishini soddalashtirish hamda inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirishga yordam beradi. Biroq xarajatlar monitoringini yanada kuchaytirish, xarajatlarni javobgarlik markazlari bo'yicha guruhlash hamda rejalashtirilgan va haqiqiy xarajatlarni muntazam taqqoslab borish zarurati mavjud.

Korxonada xarajatlar hisobini takomillashtirish zarurati, ayniqsa, logistika va transport xarajatlarining yuqoriligi bilan ham izohlanadi. Korxona mahsulotlari Samarqand viloyati hududidagi mehmonxona, restoran

va boshqa savdo obyektlariga yetkazib berilishi sababli tashqi logistika xizmatlaridan foydalaniladi. Natijada transport xarajatlari mahsulot tannarxiga va davr xarajatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli logistika xarajatlarini optimallashtirish korxona rentabelligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xarajatlar hisobini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri ichki nazorat tizimini rivojlantirish hisoblanadi. Ichki nazorat tizimi orqali ortiqcha xarajatlarni aniqlash, resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash hamda moliyaviy intizomni kuchaytirish mumkin bo'ladi. Shu bilan birga, xarajatlarni rejalashtirish va budjetlashtirish tizimini joriy etish korxona xarajatlarini oldindan prognoz qilish imkonini beradi.

“Sam Innoproduct” MChJda xarajatlar hisobini takomillashtirish korxona moliyaviy natijalarini yaxshilash, mahsulot tannarxini maqbullashtirish hamda foyda miqdorini oshirishga xizmat qiladi. Xarajatlarni doimiy monitoring qilish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish va boshqaruv hisobini rivojlantirish korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxona faoliyatining barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan xarajatlarni qay darajada samarali boshqarishga bog'liq hisoblanadi. Ayniqsa, savdo korxonalarida mahsulot tannarxining yuqoriligi foyda miqdorining kamayishiga hamda raqobatbardoshlik darajasining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli xarajatlarni maqbullashtirish va mahsulot tannarxini pasaytirish korxona boshqaruvining muhim vazifalaridan biri sifatida qaraladi.

“Sam Innoproduct” mas'uliyati cheklangan jamiyatida olib borilgan tahlillar natijasida xarajatlar tarkibida mahsulot xarid qiymati, logistika xarajatlari, ma'muriy xarajatlar hamda elektron savdo bilan bog'liq xarajatlar yuqori ulushni egallashi aniqlandi. 2024–2025-yillar davomida korxonaning savdo hajmi oshishi bilan bir qatorda mahsulot tannarxi ham sezilarli darajada ortgan. Xususan, 9100-schyot bo'yicha sotilgan mahsulot tannarxi 7,6 milliard so'mdan 10,8 milliard so'mga yetgan. Mazkur holat realizatsiya hajmining kengayganligini ko'rsatsa-da, xarajatlarni yanada samarali boshqarish zaruratini ham yuzaga keltiradi.

Boshqaruv hisobining asosiy vazifalaridan biri xarajatlarni nazorat qilish va ularning samaradorligini oshirishdan iboratdir. Shu sababli korxonada xarajatlarni javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olish va har bir xarajat turi bo'yicha alohida tahlil olib borish zarur hisoblanadi.

Korxonada Uzum platformasi orqali amalga oshirilayotgan onlayn savdo operatsiyalari ham qo'shimcha xarajatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Xususan, platforma komissiyasi 25 foizni tashkil qilishi mahsulot realizatsiyasidan olinadigan sof foyda miqdoriga ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli onlayn savdo samaradorligini oshirish maqsadida platforma orqali yuqori talabga ega mahsulotlarni ko'proq realizatsiya qilish, reklama strategiyasini kuchaytirish hamda doimiy mijozlar bazasini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Korxonada xarajatlarni maqbullashtirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham muhim o'rin tutadi. 1C dasturi orqali mahsulot tannarxi, realizatsiya hajmi va davr xarajatlari avtomatlashtirilgan tarzda hisobga olinmoqda. Bu esa xarajatlarni tezkor nazorat qilish va ortiqcha chiqimlarni o'z vaqtida aniqlash imkonini bermoqda. Shuningdek, Didox va MySoliq tizimlaridan foydalanish hujjatlar aylanishini soddalashtirib, ma'muriy xarajatlarni qisqartirishga yordam bermoqda.

Savdo korxonalarida xarajatlarni muntazam tahlil qilish va ularni rejalashtirish mahsulot tannarxini pasaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli korxonada xarajatlarni budjetlashtirish tizimini joriy etish hamda rejalashtirilgan va haqiqiy xarajatlarni taqqoslab borish maqsadga muvofiqdir.

Korxonada mahsulot tannarxini kamaytirish orqali foyda miqdorini oshirish imkoniyati mavjud. Ayniqsa, logistika xarajatlarini kamaytirish, elektron savdo samaradorligini oshirish hamda ma'muriy xarajatlarni optimallashtirish korxona rentabelligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa korxonaning bozordagi raqobatbardoshligini mustahkamlash va moliyaviy barqarorligini oshirish imkonini beradi.

“Sam Innoproduct” MChJda xarajatlarni maqbullashtirish va mahsulot tannarxini pasaytirish korxona iqtisodiy samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xarajatlarni chuqur tahlil qilish, zamonaviy boshqaruv usullaridan foydalanish hamda resurslardan oqilona foydalanish korxona foydasining ortishiga xizmat qiladi.

“Sam Innoproduct” mas'uliyati cheklangan jamiyatida xarajatlar hisobi 1C dasturi hamda boshqa elektron tizimlar orqali yuritilayotgan bo'lsa-da, xarajatlar monitoringini yanada kuchaytirish zarurati mavjud. Korxona faoliyatida mahsulot tannarxi va davr xarajatlarining yildan-yilga oshib borishi ichki nazorat tizimini takomillashtirishni talab etmoqda.

2024–2025-yillar bo'yicha olib borilgan tahlillar natijasida 9100-schyot bo'yicha sotilgan mahsulot tannarxi 41,8 foizga oshganligi aniqlandi. Shuningdek, 9400-schyot bo'yicha davr xarajatlari ham sezilarli darajada ortgan. Xususan, ma'muriy ish haqi, ijara xarajatlari, bank xizmatlari hamda logistika bilan bog'liq xarajatlar yuqori ulushni egallagan. Mazkur holat xarajatlarni doimiy monitoring qilish va ularni nazorat ostida ushlab turish zarurligini ko'rsatadi.

B.A. Xasanov va A.A. Xashimovlarning ta'kidlashicha, boshqaruv hisobida ichki nazorat tizimi xarajatlarni javobgarlik markazlari bo'yicha nazorat qilish imkonini beradi[2]. Shuning uchun korxonada xarajatlarni alohida bo'limlar kesimida tahlil qilish va ularning samaradorligini baholab borish muhim hisoblanadi. Korxonada ichki

nazorat tizimini kuchaytirishning muhim yo‘nalishlaridan biri xarajatlarni rejalashtirish va budjetlashtirish tizimini joriy etish hisoblanadi. Xarajatlarni oldindan rejalashtirish ortiqcha chiqimlarning oldini olish hamda korxona moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkonini beradi. Ayniqsa, logistika, ijara va bank xizmatlari bilan bog‘liq xarajatlarni oldindan prognoz qilish xarajatlar samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Korxonada xarajatlar monitoringini kuchaytirish maqsadida har bir schyot bo‘yicha muntazam tahlil olib borish zarur hisoblanadi. Xususan, 9100-schyot orqali mahsulot tannarxi, 9400-schyot orqali esa davr xarajatlari doimiy nazorat qilinishi kerak. Xarajatlar dinamikasini oylik va choraklik kesimda tahlil qilish orqali ortiqcha xarajatlarni aniqlash va ularni kamaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Xarajatlarni muntazam monitoring qilish korxona foydasini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi[3]. Chunki xarajatlarni nazorat qilmagan korxonalarda mahsulot tannarxi oshib borishi natijasida rentabellik darajasi pasayishi mumkin.

Korxonada ichki nazoratni kuchaytirishning yana bir muhim yo‘nalishi elektron hujjatlar aylanishini to‘liq nazorat qilish bilan bog‘liqdir. Didox, MySoliq, My3Soliq va boshqa tizimlar orqali rasmiylashtirilayotgan hujjatlar muntazam tekshirib borilishi, schyot-fakturalar va bank operatsiyalarining o‘zaro mosligi nazorat qilinishi zarur. Bu esa noqonuniy yoki asossiz xarajatlarning oldini olish imkonini beradi.

Bundan tashqari, korxonada inventarizatsiya ishlarini muntazam tashkil etish ham ichki nazoratning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ombordagi mahsulot qoldiqlarini real holat bilan solishtirish mahsulot yo‘qotishlari va hisobdagi tafovutlarni aniqlash imkonini beradi. Ayniqsa, savdo korxonalarida mahsulot harakatining yuqoriligi inventarizatsiya jarayoniga alohida e’tibor qaratishni talab etadi. N.A. Raximovning ta’kidlashicha, savdo korxonalarida ichki nazorat tizimi mahsulot harakati va realizatsiya operatsiyalarining shaffofligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi[4]. Shu sababli ichki nazorat tizimini rivojlantirish korxona iqtisodiy xavfsizligini ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

“Sam Innoproduct” MChJda ichki nazorat va xarajatlar monitoringini kuchaytirish korxona moliyaviy natijalarini yaxshilash, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish hamda mahsulot tannarxini maqbullashtirish imkonini beradi. Xarajatlarni muntazam tahlil qilish, elektron tizimlardan samarali foydalanish va ichki nazorat mexanizmlarini takomillashtirish korxona iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

“Sam Innoproduct” MChJ faoliyatida xarajatlar hisobini takomillashtirish masalasi korxonaning moliyaviy barqarorligi va rentabelligini oshirishga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy boshqaruv yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, korxonada 2024-yilda jami davr xarajatlari 323 835 298,98 so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilda bu ko‘rsatkich 430 562 683,75 so‘mga yetgan, ya’ni 106 727 384,77 so‘mga yoki taxminan 33 foizga oshgan. Shu bilan birga, 9100-schyot bo‘yicha mahsulot tannarxi 7 626 720 959,55 so‘mdan 10 815 913 572,92 so‘mga yetib, 41,8 foizga o‘sgan. Ushbu raqamlar xarajatlar o‘sishi daromad o‘sishidan tezroq bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi, bu esa iqtisodiy jihatdan xavfli tendensiya sifatida baholanadi.

Iqtisodiy adabiyotlarda xarajatlar samaradorligi masalasi keng yoritilgan. Xususan, B.A. Xasanov va A.A. Xashimov boshqaruv hisobida xarajatlar tizimini takomillashtirish korxona ichki resurslarini optimallashtirish va foyda shakllanish jarayonini boshqarish imkonini berishini ta’kidlaydi. Mualliflarning bu fikriga qo‘shimcha ravishda shuni qayd etish kerakki, amaliyotda faqat hisobni yuritishning o‘zi yetarli emas, balki xarajatlar dinamikasini real vaqt rejimida tahlil qilish ham muhim ahamiyatga ega. “Sam Innoproduct” misolida ko‘rilganda, xarajatlar o‘sishining asosiy qismi savdo hajmining kengayishi bilan bog‘liq bo‘lsa-da, uning tarkibiy optimalligi yetarli darajada nazorat qilinmagan.

Xarajatlar hisobi mahsulot tannarxini shakllantirishda asosiy axborot manbai bo‘lib, noto‘g‘ri tasniflangan xarajatlar korxona foydasini noto‘g‘ri baholashga olib kelishi mumkin. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib aytish mumkinki, korxonada xarajatlarni faqat umumiy summada emas, balki iqtisodiy mazmuniga ko‘ra chuqur tahlil qilish zarur. Masalan, 2025-yil davrida ma’muriy ish haqi 130 568 181,81 so‘mni, logistika va xizmat ko‘rsatish xarajatlari esa 47 374 309,21 so‘mni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkichlar boshqaruv xarajatlarining sezilarli darajada yuqoriligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida savdo korxonalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda N.A. Raximov xarajatlar tarkibida logistik va xizmat ko‘rsatish xarajatlarining ortishi korxona raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkinligini ta’kidlaydi. Bu fikrni “Sam Innoproduct” faoliyatiga qo‘llaganda, korxona mahsulot yetkazib berish jarayonida tashqi logistika xizmatlariga bog‘liqligi xarajatlar o‘sishiga olib kelayotganini ko‘rish mumkin. Shu nuqtayi nazardan, xarajatlarni kamaytirish faqat buxgalteriya masalasi emas, balki strategik boshqaruv qarori hisoblanadi.

Xarajatlar samaradorligi tahlilida yana bir muhim jihat — davr xarajatlarining foydaga nisbatan ulushidir. 2024-yilda davr xarajatlari 323,8 mln so‘m bo‘lgan bo‘lsa, 2025-yilda 430,5 mln so‘mga yetgan. Agar korxona foyda marjasi shu sur’atda oshmasa, xarajat bosimi rentabellikni pasaytirishi mumkin. Bu holat iqtisodiy nazariyada “cost pressure effect” sifatida izohlanadi, ya’ni xarajatlar o‘sishi daromad o‘sishidan tez bo‘lsa, sof foyda qisqaradi.

B.A. Xasanov va A.A. Xashimovning boshqaruv hisobi haqidagi qarashlarini davom ettirgan holda aytish mumkinki, xarajatlar markazlari tizimi joriy etilmagan korxonalarda xarajatlar ustidan to‘liq nazoratni ta’minlash

qiyinlashadi[1]. "Sam Innoproduct"da esa xarajatlar asosan umumiy schyotlar kesimida yuritilganligi sababli, ayrim xarajat turlarining iqtisodiy samaradorligini chuqur baholash imkoniyati cheklangan bo'lishi mumkin.

Korxona rivojlanish istiqbollari nuqtayi nazaridan xarajatlar tahlilini chuqurlashtirish va ularni strategik boshqaruv darajasiga olib chiqish muhim hisoblanadi. Bu yerda faqat hisobni yuritish emas, balki xarajatlar asosida qaror qabul qilish madaniyatini shakllantirish zarur. Masalan, qaysi mahsulot turi ko'proq foyda beradi, qaysi yo'nalish xarajatni oshiradi, qaysi mijoz segmenti rentabelli — bular xarajatlar tahlili orqali aniqlanadi.

Xarajatlar hisobini takomillashtirish "Sam Innoproduct" MChJ uchun quyidagi iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi: foyda marjasining barqarorlashuvi, ortiqcha xarajatlarning kamayishi, resurslardan samarali foydalanish va boshqaruv qarorlarining aniqligi oshishi. Eng muhimi, xarajatlar hisobini takomillashtirish korxona uchun faqat buxgalteriya islohoti emas, balki iqtisodiy strategiyani mustahkamlovchi omil sifatida qaralishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

"Sam Innoproduct" mas'uliyati cheklangan jamiyatida xarajatlar hisobini takomillashtirish korxona moliyaviy barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korxonada mahsulot tannarxi, logistika xarajatlari, ma'muriy xarajatlar hamda elektron savdo bilan bog'liq xarajatlar yildan-yilga ortib bormoqda. Xususan, 2024–2025-yillar davomida mahsulot tannarxining 41,8 foizga, davr xarajatlarining esa qariyb 33 foizga oshgani xarajatlarni yanada samarali boshqarish zaruratini yuzaga keltirgan.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, korxonada xarajatlar hisobi amaldagi me'yoriy hujjatlar va zamonaviy axborot texnologiyalari asosida tashkil etilgan bo'lsa-da, xarajatlarni chuqur tahlil qilish, ularni javobgarlik markazlari bo'yicha guruhlash hamda ichki nazorat tizimini kuchaytirish zarurati mavjud. Ayniqsa, logistika xizmatlari, elektron savdo platformalari komissiyalari va ma'muriy xarajatlarning yuqori ulushi mahsulot tannarxiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Korxonada 1C, Didox, MySoliq va boshqa elektron tizimlardan foydalanilishi moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish, hujjatlar aylanishini soddalashtirish hamda hisob ma'lumotlarining aniqligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, xarajatlar monitoringini muntazam olib borish va rejalashtirilgan hamda haqiqiy xarajatlarni o'zaro taqqoslash boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Tadqiqot asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

- korxonada xarajatlarni javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olish tizimini joriy etish;
- logistika va transport xarajatlarini optimallashtirish orqali mahsulot tannarxini pasaytirish;
- xarajatlarni rejalashtirish va budjetlashtirish tizimini amaliyotga keng joriy etish;
- ichki nazorat va xarajatlar monitoringi tizimini kuchaytirish.

Ushbu takliflarni amaliyotga joriy etish korxonada ortiqcha xarajatlarni kamaytirish, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish hamda mahsulot tannarxini maqbullashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, xarajatlarni chuqur iqtisodiy tahlil qilish va boshqaruv hisobini rivojlantirish korxonaning foyda miqdorini oshirish, raqobatbardoshligini mustahkamlash hamda uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-404-son, 2016-yil 13-aprel. https://lex.uz/docs/-2931253
2. O'zbekiston Respublikasining "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-677-son, 2021-yil 25-fevral. https://lex.uz/docs/-5307886
3. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 2019-yil 30-dekabr. https://lex.uz/docs/-4674902
4. O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti 21-son BHMS "Xo'jalik yurituvchi subyektlarda buxgalteriya hisobining hisobvaraqlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha yo'riqnoma", ro'yxat raqami 3593, 2024-yil 27-dekabr. https://lex.uz/docs/-7282737
5. Karimov A.A., Kurbanbayev J.E., Jumanazarov S.A. Buxgalteriya hisobi: darslik. — Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2019. — 624 b.
6. Xasanov B.A., Xashimov A.A. Boshqaruv hisobi: darslik. — Toshkent, 2018. — 312 b.

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

3-Maxsus son. Bakalavr talabalarining maqolalari to‘plami

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz